

Meningslöst uppdrag granskning

av Bengt-Åke Wennberg

Hedersmannen Janne Josefsson har slagit till igen. Nu är det Solna stad som är målet. Man har anlitat skumma byggare. De har smitit från skatt och arbetsgivaravgifter. De har överfakturerat. De har skickat tredubbla fakturor på samma sak. När bedrägeriet uppdagats har byggarna bara ändrat namn på företaget – tre gånger !!! – och kunnat fortsätta i samma stil.

Solna stad erkänner att man brustit i sina rutiner. Detta är nu tillrättat. Man har gjort en omorganisation. Man vill emellertid inte säga vem som brustit eller varför. Inga specifika händelser i rutinerna som kunnat medföra dessa misstag har redovisats. Efter att berörda personer på alla sätt försökt undvika att bli intervjuade är deras kommentarer, när de äntligen kommer, fullständigt ointressanta för oss tittare. Jag står med ett stort frågetecken i huvudet – vad är egentligen detta.

Problemet med programmet är således att den strategi Janne Josefsson och hans team använder inte har förmåga att synliggöra vad det är fråga om. Det erkänner man också i programmet. Det enda klandervärda som

faktiskt är bevisat genom programmet är att man aktivt försöker att undvika att träffa teamet och svara på frågor om vad som hänt i staden. När så sker är svaren fullständigt intetsägande. Vad oviljan att berätta beror på får vi inte reda på.

Jag menar att Solna stad kan ha helt legitima skäl att hålla tyst. Det undersökande teamets strategi utstrålar en sådan hätskhet att jag har svårt att tro att programledningen skulle ta hänsyn till även goda bevekelsegrunder för att inte avslöja känsliga detaljer. Teamet har således helt tappat bort den självklara tanken att man, i ett gott polisarbete faktiskt måste samarbeta med förövarna för att få reda på något. Man kör istället med ständiga anklagelser och konfrontationer. Försvarsattityden hos medarbetarna i Solna är fullt naturlig. Bra underhållning men dålig samhällsbelysning. Man får bara del av teamets egen verklighetsbeskrivning.

Vad värre är. Programmet visar att Solna stad kan klara sig undan. Det tystande man tillämpar är nämligen allmänt spritt. Tystandet verkar bygga på några ganska generella och universella mekanismer. Det är dessa vi borde förstå snarare än att få oss ytterligare ett fall till livs. Ett försök att utreda frågan har gjorts av Lennart Lundquist i hans nyutkomna bok "Slutet på yttrandefriheten (och demokratin)".

Lundquist tar sats i att man skall/bör skydda yttrandefriheten. Han skriver:

En dyster determinism framträder i öppenhetsfrågor. Myn-digheternas ledningar vet mycket väl att om de bara har tålmod med och ligger lågt, kommer de förr eller senare stå som segrare gentemot en mer eller mindre skrämmd visslare, skrämmda underordnade och en ointresserad allmänhet som inte inser att den håller på att berövas ännu en del av den politiska demokratin.

Då jag av olika skäl själv varit inblandade i en mängd "fall" av de slag som både Uppdrag Granskning och Lundquist beskriver, där tystandet satts i system, har jag egna funderingar kring hur detta beteende uppkommer som jag tänker redovisa i denna blogg.

En viktig faktor i de fall jag känner till tycks ha varit den hierarkiska föreställningen om ansvar uppifrån och ner. Eftersom varje nivå anser sig, och anses av andra, ha ansvar för vad som sker i ledet under så undgår

ingen skuld när något uppdragas som skulle kunna kritiseras. För att ansvaret skall kunna upprätthållas måste klagomål lämnas till närmast högre nivå. Därmed låser sig systemet sig självt.

I Solna gick svt-teamet ända upp till kommundirektören som naturligtvis inte kunde erkänna att hon brustit i ansvar. Trippelfaktureringen var inget som hon kände till – eller borde känna till. Men när hon nu fått reda på det hade man rättat till rutinerna osv. Var felet uppstått eller var det brustit kunde hon inte berätta. Vad som rättats till och vilka åtgärder som vidtagits kunde hon heller inte säga.

Både kommundirektören och stadsbyggnadschefen var således enligt sina egna kommentarer totalt ansvarsbefriade eftersom de "litat på" sina underställda – vilket man naturligtvis skall göra. Vad som skett hade skett någon annan stans i organisationen utan deras vetskap. Nu var det tillrättat.

Deras uttalanden, och svt:s frågor, speglade den förtröstan på regler och rutiner som finns. Dessa borde naturligtvis följas. Om så inte var fallet skulle de ansvariga tas i örat eller reglerna ändras. En typiskt hierarkisk syn på saken. Nu är byggverksamhet så komplex att det som skall göras inte kan styras av regler och rutiner enbart. Var och en aktör måste ofta gå utöver dem och använda sitt omdöme och sin samarbetsförmåga för att det skall bli ett bra jobb gjort. Om aktörerna inte gör detta så blir kvaliteten lidande.

Alla – även serösa aktörer som menar väl – kan således i efterhand anklagas för att bryta mot reglerna. Just därför att dessa aldrig tillräckligt

väl kan knyta an till den konkreta praktiska verklighet som måste hantearas. Det är här som personligt ansvar och moral kommer in. Om det är oklart vad som skall uppfattas som "just" respektive "ojust" öppnas dörren för oseriösa aktörer på de seriösa bekostnad.

Om man som ledning är ovillig att öppet konfrontera, samtala om och ta ställning till de etiska dimensionerna av verksamhetens konkreta och praktiska sida, utan enbart hänvisar till abstrakta regler, mål och principer, så slår tillitsfällan igen. Den hierarkiska kulturen blir då något negativt och kvalitetshotande istället för att vara ett stöd för att staga upp och rätta till verksamheten.

Två typer av hierarkiska kulturer är särskilt farliga. Den ena är en aggressiv, skuldbeläggande och anklagande kultur – som på många sätt representeras av Josefssons program. Om denna kultur finns så vet ingen för vad och när man kan bli anklagad. Risken att bli orättmätigt anklagad är stor.

Den andra är en "låt gå" kultur, som kanske finns i Solna, där man helt enkelt antar att alla sköter sig och följer gällande regler till dess motsatsen är bevisad. Men vem vet när någon får för sig att slå till med en anklagelse. Hälsan tiger inte alltid still. Och hur kan man veta att man, när just detta händer, kommer att bli juste behandlad. Båda kulturerna genererar tystnad.

Enda möjligheten att komma till rätta med sådana kulturer är att överge den hierarkiska analysformen och bjuda in till öppna samtal baserade på vars och ens ansvar för det som gemensamt skall göras. Därmed blir tanken på yttrandefrihet och demokrati central. Men som vanligt i mänskliga sammanhang så är det ofta just att få syn på sitt allmänmänskliga ansvar som man skyddar sig mot. Att se och konfronteras med sitt ansvar – inte mot ledningen – utan mot oss andra skulle förändra allt. Men en sådan diskurs finns inte.